

Türkiye’de Hekimlik Mesleğinin Dönüşümü

Kaya, E. (2022). *Türkiye’de Hekimlik Mesleği- Meslek Kültürü Açısından Bir Değerlendirme*, Nobel Yayınları.

Değerlendiren: A. Rumeysa Kutlu Küçükçırak

Meslekler, toplumsal kurum ve değişimlerin etki ağında olan olgulardır. Meslekler, değişimin dinamiklerinin izlenebileceği bir olgu iken, mesleğin kendi iç yapıları da toplumsallaşmanın önemli bir belirleyicisidir. Hekimlik de bu etkileşimin izleneceği, kendisinden toplumsal yapılaşmaya yönelik verilerin çıkarılabileceği önemli bir mesleki alandır. Bu noktada Elif Kaya’nın doktora tezi olarak hekimlik mesleği üzerine gerçekleştirdiği nitel çalışma, mesleğin hem kendine özgü yapısını hem de yapısal değişimler karşısındaki görünümünü incelemiştir. Bu yazı ise, Kaya’nın çalışmasına -*Türkiye’de Hekimlik Mesleği Meslek Kültürü Açısından Bir Değerlendirme*- yönelik değerlendirme ve kritik alanlarını sunacaktır. İlk aşamada Kaya’nın araştırmasının kısaca sorusunu, amacını, yöntemini, teorik güzergahını, temel argümanlarını ve sorun-çözüm tespitlerini aktaracaktır. Sonrasında ise bu alanlar üzerinden değerlendirme ve kritik alanlarını konu edecektir. Bu kapsamda, örneklemin homojen oluşu, teorik çerçeve – soru ve veri analizi irtibatı, araştırma sorusu, yöntem (fenomenoloji) ve analiz uyumu ve çalışmanın katkıları değerlendirmeye alınacaktır.

@ A. Rumeysa Kutlu Küçükçırak, Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, rumeys-kutlu@hotmail.com, orcid.org/0009-0004-6570-484X

 Kutlu Küçükçırak A.R. (2024). Türkiye’de hekimlik mesleğinin dönüşümü. *Güncel Sosyoloji*, 2(1), 66-71.

 guncelsosyoloji.com

 Online Basım: 30.06.2024

Çalışma, Elif Kaya'nın alanı itibariyle sağlık yönetimi açısından hekimliği kendi gerçekliği içerisinde tanıyabilmeyi, hekimliğin kültürel belirlenimlerini ortaya koyabilmeyi dolayısıyla da sorun ve çözüm alanlarını belirleyebilmeyi amaçlamaktadır (s.3). Bu hedef, temelde sağlık yönetimi kapsamında olsa da çalışma, hekimlik meslek kültürüne dair soru ve konusu bakımından önemli derecede sosyolojik literatür ve analize de başvurmuştur. Kaya, hekimlik mesleğinin kültürel belirlenimlerini ortaya koyabilmek adına 19 katılımcı ile fenomenolojik desen üzerine görüşmeler yapmıştır. Katılımcılar, "ölçüt örneklem" yöntemi ile hekimlik mesleği ile ilgili yayın yapan ya da aktif olarak hasta bakıp idareci olan hekim kıstasları üzerinden seçilmiş ve kendilerine kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır (ss. 89-88). Bu kıstastan dolayı, katılımcıların çoğunluğu profesör ve doçent olmak üzere öğretim üyesidir.

Hekimliğin "kültürel belirlenimlerinin" hangi açıdan sorgulandığına baktığımızda: Meslek kimliği, tıp eğitimi, mesleki gelişmeler-tıp teknolojisi, toplumsal statü ve siyaset, hukuk, ekonomi gibi yapısal değişimlerin etkisi olarak 5 boyut üzerinden meslek kültürü "anlaşılmaya" çalışılmıştır. Bu sebeple, görüşme soruları da bu boyutlar üzerinden şekillenmiş: Mesleğin nasıl algılandığı, tıp eğitiminin sorun ve çözüm alanları, hekimliğin siyaset, ekonomi ve hukukla ilişkisi, toplumun hekime bakışı sorgulanarak doğrudan katılımcılara yönlendirilmiştir. Veriler de benzer şekilde bu boyutlar üzerinden temalandırılarak okuyucuya sunulmuştur.

Çalışma, sağlık yönetimi alanından mesleğe baksa da mesleğin çok boyutlu tarafını ve maruz kaldığı yapısal değişimleri odak noktası kılmıştır. Bu noktada en temel argüman kültürel dönüşümler sonucu hekimlik mesleğinin "iç ve dış olgular" tarafından "kuşatılması"dır. Bununla birlikte hekimliğin "üstün", "otoriter", "yarı-tanrı" "tanrılaştırılmış" veya "şifanın aracısı" olarak görülen tarihsel ve toplumsal statüsünün (ss.178-180) bu değişimler -teknikleşme, profesyonelleşme- sonucu kayba uğramasıdır. Mesleki şiddet ise bunun sonucu olarak analiz edilmiştir. Fakat itibarsızlaştığı iddia edilen hekimler yine de "entelektüel ve bilişsel beceri açısından toplumun en seçkin insanları", "toplumun vitrini" (s.277) olarak tanımlanmıştır. Statü kaybına ve hekimlerde insani vasıfların azalmasına sebep olan "mesleki kuşatma", "tam bir "yenilgi" olarak görülmesi de olumsuz aksettirilmiştir. Hekimlik, aynı zamanda neoliberalizm ve kapitalizm etkisi altında da analiz edilmiş: Metalaşan sağlık sistemi içerisinde proleterleşen hekimin, "tarihi misyonundan uzak yeni bir kimlik" (s.275) kazandığı iddia edilmiştir. "Performans sistemi" gibi politikaların da buna neden olduğu bildirilmiştir. Dolayısıyla nostaljik vurgu taşıyan bu argümanlarda toplumsal değişim, onu ortaya çıkaran nedenleri açısından değil de yönetilmesi gereken olumsuz bir olgu olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın araştırma sorusu, teorik çerçevesi ve görüşme soruları arasında ise irtibat yetersizliğinden bahsetmek mümkün. Bahsedildiği üzere, çalışmada hekimlik mesleğinin kültürel belirlenimleri anlaşılmasına çalışılmaktadır. Bununla ilgili teorik çerçeve; kültür,

meslek kültürü ve profesyonel kültür, profesyonel meslek, tıp eğitimi, hekimlik ve sosyal değişim konuları üzerinden şekillenmiştir. Fakat genel anlamda 5 boyut – meslek kimliği, tıp eğitimi, sosyal statü, teknik gelişmeler ve siyaset, hukuk, ekonomi ve hekimlik ilişkisi- üzerinden incelenen meslek kültürünün neye göre bu dinamikler üzerinden ele alındığı yeterli olarak açıklanmamıştır. Görüşme soruları da bu boyutlarla doğrudan ilişkili olmasına rağmen onların da neye göre meslek kültürü olgusunu araştırmaya yönelik tasarlandığı çalışmada eksik gözükmemektedir. Dolayısıyla kültür ve meslek kültürüne yönelik teorik çerçevenin, kapsamı çok belirli olmayan ve araştırma sorularıyla yeterince irtibatlandırılmayan bir sosyal teori anlatısı sunduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, “hekimlik meslek kültürünü meydana getiren olgular” başlığında “tıp eğitimi, meslek ahlakı, uzmanlaşma, kişisel özellikler ve mesleğin itibarı” söz konusu edilmektedir. Bulgulardan da hareketle tek yönlü bir meslek kültürü analizi ortaya çıktığını ifade edebiliriz. Bu yönüyle, hekimlik meslek kültürünün davranış kodları, statü farklılıkları, yaşam tarzı, beğeni ve güç ilişkileri açısından kendi içerisindeki çeşitli yapısı kapsam dışında kalmıştır. Koytak’ın (2022) hekimler üzerine yaptığı çalışmada görüldüğü üzere hekimlerin taşıdığı kültürel sermaye; mesleğin iç yapısını şekillendiren, statü farkları ve güç ilişkilerine yönelik boyutlanmayı oluşturmaktadır.

Araştırmanın kültüre yönelik teorik zemini çeşitli bir kültür analizine izin vermez iken araştırma örnekleme ve soruları da bu yönlendirmeyi yapmaktadır. Örneğin, hekimlik mesleğini yansıtan 19 katılımcının 13’ü profesör olmak üzere 18’i öğretim üyesidir. Bu örnekleme yönelik veriler elbette önemli iken çalışmanın konusu olan “hekimlik mesleğini” yansıtması bakımından oldukça homojendir. Bu noktada Kaya da daha kapsamlı çalışmalar için, maksimum çeşitlilik kriteri ile örneklemin genişlemesine yönelik diğer çalışmalar için öneride bulunmaktadır (s.281). İkinci olarak ise görüşme soruları da kültür araştırması bakımından sorgulanmaya açıktır. Örneğin araştırma, meslek kültürüyle ilişkilendirdiği; tıp eğitiminin sorun ve çözümlerinin, hekimliğin siyaset, hukuk ve ekonomiyle ilişkisini, hekimlik ve ekonomi arasındaki ideal çizgiyi ve bunlara yönelik sorun ve önerileri, ideal toplum- hekim ilişkisine yönelik önerileri doğrudan katılımcılara yöneltmiştir (s. 86). Dolayısıyla katılımcı ifadeleri, hekimlik meslek kültürüne ait olumsuzlukları keşfetmeye götüren araçlar değil, doğru bilgiye, sosyolojik analize ve yönetim açısından doğru çözüme ulaştıracak otorite kaynağı olarak düşünülmüştür. Böylece araştırmanın kurgusu, sorusu ve görüşme soruları arasında önemli bir tutarlılık olsa da sorular ve örneklem bakımından hekimliğin heterojenik yapısı ortaya çıkmamaktadır. Bu yönüyle çalışmanın kendi alanı -sağlık yönetimi- açısından oldukça işlevsel sorular sorduğunu fakat bunun iddia edilen konuyla -meslek kültürü- irtibatının eksik olduğunu söylemek mümkün. Fakat bu durum, şiddet ve statü kaybı gibi olumsuz görülen olguların analizini de yine hekimlerin ağzından doğrularak toplumsallaşmanın işleyişiyle ilişkisini kurmayı engellemiştir. Bu sebeple toplumsal algıda yeri olan olumlu ya da olumsuz ortak kanaatlerin, toplumsallaşmayla nasıl bir ilişkisinin olduğu önemli bir soru olarak durmaktadır. Diğer taraftan ise çalışma, kültür olgusunu tam yansıtmasa da hekimliğe

yönelik açtığı alt başlıklar, mesleğin önemli dinamiklerini de ortaya koymaktadır. Bu yönüyle mesleğin “iç ve dış olgularca kuşatıldığını” söyleyerek mesleğin farklı boyutlarına dikkat çekilmesi önemlidir.

Çalışmanın bulgular kısmının organizasyonu ise olgunun olumsuzluklarını keşfetmekten uzak durmaktadır. Bütünlüklü ve ilişkisel analizler yerine meslek kültürünü açıkladığı varsayılan alt temalara ait görüşmeci beyanları; ard ardına, doğrudan kültürü açıklayıcı analizler olarak kullanılmışlardır (ss.93-264). Görüşmeci ifadelerine fazla yer vermek; temanın dışında sayılabilecek ayrıntılı ifade ve bağlam dışı bahislere sebep olmuştur. Bu sebeple, görüşmeci ifadelerini bağlam kapsamında kısaltmak ve ifadeler arası ilişkiyi kuracak, teori ile irtibatlandırarak ve nihayetinde olgunun iç yüzüne ulaştıracak bütünlüklü analizlere yer vermek çalışmayı daha nitelikle hale getirecektir. Bahsedildiği üzere, katılımcıların doğru bilgiye ulaşmada otorite kaynağı olarak görülmesi bulgularda da incelenebilir. Çünkü katılımcı beyanları, ayrı bir düşünümüllüğe uğramadan doğru tespitler olarak aktarılmışlardır. Bu sebeple ifadeler, özenle ve ayrıntılıca temalar altında kategorize edilse de bunlar doğrudan paylaşılmışlardır. Fakat değerlendirme kısmında eksik olduğunu söylediğimiz bütüncül ilişkisellik iyi bir şekilde ortaya konulmuştur (ss.265-274). Dolayısıyla çalışmanın kendi kurgusu itibarıyla veri analizi ve organizasyonunun bu doğrultuda amaçlandığını söyleyebiliriz.

Bulgulardaki veri analizinin yalnızca temalaştırılmış katılımcı ifadelerinden oluşması, araştırmacının deseni olan fenomenolojik bakışla da irtibatlı gözükmemektedir. Fenomenolojide anlam ve deneyim dünyaları -bilincin yönelimsellikleri- (Şan, 2022) araştırmacının “merak” ve “şüphe” duygularıyla (Sofuoğlu Kılıç, 2021, s. 129) olguların görünmeyen, asıl yüzlerini ortaya çıkaracak olan tezahürlerdir. Kaya’nın araştırmasında, keşfedilmeye ve “anlaşılma” çalışılan olgu, “hekimlik mesleği kültürü”dür. Fakat bireylerin algı ve ifadeleri ile bu olgu arasında yeterli irtibat kurulmadığını söyleyebiliriz. Fenomenoloji yönteminde olduğu üzere bireylerin algıları, anlamları ve ifadeleri temel kaynak olarak alınmıştır. Fakat ifadeler, doğrudan olguyu açıklayıcı araçlar olduğu düşünülerek sadece tematik olarak metinde sıralanmıştır. Fenomenolojide “karma bir betimleme” (Creswell, 2018, akt, Yalçın, 2022, s.222) olarak ifade edilen; ifadelerden hareketle fakat onları aşarak fenomenin özüne ulaşma çabasının eksikliğinden bahsedebiliriz. Bu yüzden ifadelerden olgunun görünmeyen yüzüne götürmesi gereken araştırmacının rolü yer yer aranmaktadır. Diğer taraftan görüşme soruları da sadece kültürü anlamaya yönelik anlam, algı ve deneyimleri sorgulamıyor. Bahsedildiği üzere önemli bir kısmı; tıp eğitiminin, mesleğin ve diğer kurumlarla ilişkisinin sorunları ve buna yönelik önerileri sorulmaktadır. Nitel araştırma yöntemi gereği, verilerin “bağlamdan arındırılıp yeniden bağlamsallaştırılması” (Tekindal&Uğuz Arsu, 2020, s. 177) gerekirken veriler, sadece tematik ayrımları ile söylendiği bağlamlarda kalmışlar, üst bir analiz için kullanılmamışlardır. Bu anlamda tema altındaki kategoriler de çok çeşitlilik göstermektedir. Bu sebeple temalar altında birkaç alıntıyla kısaca sunulmuş alt kategori başlıkları epey mevcut.

Konusuna göre birkaç kategorinin birlikte yorumlanarak sentezlenmesinin bağlamı daha iyi koruyacağını söylemek mümkün. Bu noktada verilerin, fenomenoloji felsefesinin aksine oldukça rasyonel şekilde sürekli kategorileştirilerek analiz edildiğini ve bu kategorizasyonların üst bir “yorumlama”ya tabi tutulmadığını görüyoruz.

Çalışmanın amacı, yöntemi ve soruları arasında irtibat eleştirilse de çalışma; mesleki kimlik algısı, statüsü ve teknik ve sosyal değişimler arasındaki sosyolojik olarak önemli bir ilişki ağına da dikkat çekmiş ve önemli sorun ve çözüm alanları tespit etmiştir. Kaya, geleneksel dinamiklerin hekimlik mesleği üzerindeki etkisini nasıl yitirdiğini, hekimlerde dönüştürdüğü kimlik, statü algısı ve hekimliğin yapısal kurumlarla -siyaset, hukuk, ekonomi, kurduğu ilişkileri üzerinden okumuştur. Değişimler karşısında tespit ettiği sorunlara dair de çözüm önerileri sunmuştur. Tıp eğitimi kapsamında; pratik eksiklik ve öğrenci sayısı fazlalığı için küçük grup eğitimi ve akademisyen sayısının artırılmasını, TUS’un odak bozması sebebiyle zorunlu görevin getirilmesini, güncel tıp bilgisi-müfredat uyumsuzluğu ve lokal sorunlara eğilmeme için YÖK’ün çalışmalar gerçekleştirmesini, verimlilik için tıp eğitimi öncesi ek yetenek sınavını, öğrenciye odaklanmak için performans teşvikini, hasta-doktor ilişkisinin düzenlenmesi için sosyal bilimciler tarafından sosyal beceri dersleri verilmesini ve teknolojinin eğitim ve pratiğe araç kılınmasını önermektedir. Bu yönüyle sağlık yönetimi açısından da önemli sorun tespitleri yapmıştır. Karar alıcılara ve meslek kuruluşlarına yönelik ise; mesleğin statüsüne ve hekim hasta ilişkisine yönelik algının kontrol edilmesini ve hastayı müşteri kılan neoliberal politikalara karşı insanı önceleyen ve koruyan yaklaşımlar geliştirilmesini önerir. Çalışmada bir taraftan itibar azalmasının sosyolojik nedenleri konu edilirken diğer taraftan kurumlardan beklenen algı inşası bu sosyolojik analizi zayıflatmaktadır. Bununla birlikte hem tıp eğitiminin hem de çalışma şartlarının zorlukları bakımından tükenmişliğe itmesi de sorun olarak vurgulanmıştır.

Hekimlik mesleği, Kaya’nın da mesele ettiği üzere tıp eğitimi, siyaset, hukuk, ekonomi ilişkisi teknolojik gelişmeler ve toplumsal algı gibi farklı boyutları içerisinde barındırmaktadır. Bu yönüyle hekimlik mesleği, içerdiği dinamiklerin ayrıca inceleneceği, verilerin sosyolojik düşünceyle irtibatlandırılacağı ve ilişkisel analizlerin yapılacağı farklı çalışma alanlarına da gebedir. Türk meslek sosyoloji çalışmalarındaki niceliksel eksiklik de bu durumu ve Kaya’nın çalışmasını da ayrıca önemli kılmaktadır. Bu yönüyle Kaya’nın çalışması, içerdiği zengin saha verisi ile hekimlik mesleğini tanıma ve ilişkili olduğu dinamikleri görme bakımından alana ve yapılacak olan çalışmalara iyi bir güzergah sunmuştur. Kaya’nın çok boyutlu temalaştırmaları, hekimlik mesleğinin çalışılması gereken farklı dinamiklerine dair çalışma alanlarına kaynaklık etmektedir. Kaya, hekimlik mesleğini daha çok homojen olarak ele almıştır. Fakat hekimlik mesleğinin çok boyutlu dinamiklerine işaret ettiği bu güzergah; mesleğin kendi içerisindeki güç ilişkilerini ve çeşitli kültürel dinamiklerini de görmek ve heterojenik yapısına dair diğer olumsuzlukları da keşfetmek için alan açmıştır.

Çalışma, bahsedildiği üzere sosyal teori tasarısı açısından yöntem, amaç, teori ve soruları arasında yeterli irtibat kurmaması açısından sorgulanmıştır. Bu bağlamda çalışmada sağlık yönetimi açısından işlevsel olarak hem otoriter kişilerin görüşünü alma hem de yapısal değişimler karşısındaki hekimliği analiz etme çabası algılanıyor. Fakat bu iki hedef tutarlılık ve sosyal teori yöntemi açısından yer yer birbiriyle uyuşmamaktadır. Tüm bunlarla birlikte çalışma, sağlık yönetimi kapsamında yapılmış olmasına rağmen dikkate değer bir sosyolojik kaygı, referans ve analiz de taşımaktadır. Bu noktada çalışma, önemli bir katkı olarak; mesleği saran çok boyutlu yapısını konu ederek hem yapısal kurumlarla mesleğin iç yapısı hakkında ilişki kurmuş hem de yönetim ve toplumsal açıdan önemli sorun alanları tespit etmiştir.

Kaynakça

- Kaya, E. (2022). *Türkiye’de Hekimlik Mesleği-Meslek Kültürü Açısından Bir Değerlendirme*. Nobel Yayınları.
- Koytak, E. (2022). *Mesleğin Dönüşümü: Hekimler ve Avukatlar (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*.
- Tekindal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.
- Sofuoğlu Kılıç, N. (2021). *Alfred Schutz ve Fenomenolojik Sosyolojisi*. Siyasal Kitabevi.
- Şan, Emre. (2022). Fenomenoloji. *TÜBİTAK Ansiklopedi*.
<https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/fenomenoloji>
- Yalçın, H. (2021). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22(2), 213-232. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227345>